

Gita Vilčiauskienė

Joniškio rajono savivaldybės Jono Avyžiaus viešosios bibliotekos
Dokumentų komplektavimo ir tvarkymo skyriaus vyresn. bibliotekininkė

MARIAUS KATILIŠKIO NOVELĖS „POLAIDIS“ LOKACIJA

Straipsnis

Joniškis, 2017

MARIAUS KATILIŠKIO NOVELĖS „POLAIDIS“ LOKACIJA

Pagrindinės sąvokos: *lokacija, erdvė, laikas, stiliaus figūra, epitetas, palyginimas, metafora, įsameninimas.*

Įvadas

Vandos Zaborskaitės (1982, 4–19) teigimu, grožinė literatūra apibrėžiama kaip žodžio menas, kuriai būdingas vaizdingumas, išmonė (fikcija) ir speciali kalbos organizacija. Valerija Ramonaitė (1997, 4) tvirtina, kad kiekvienas kūrinys yra atskiras pasaulis, kurį sudaro rašytojo pavaizduoti žmonės, vienokie ar kitokie jų santykiai, poelgiai, veiksmai, įvykiai, aplinka, gamta ir t. t. Tad šio vaizduojamojo pasaulio centre – kūrinio veikėjas, kuris veikia laike ir erdvėje. Šie trys svarbiausi kūrinio komponentai (asmenys, laikas ir erdvė) kartais yra įvardijami vienu terminu – *lokacija* (Sirtautas, 2001, 57).

Vieno žymiausių XX a. egzodo prozininkų Mariaus Katiliškio kūryba yra analizuota įvairiais aspektais, tačiau kūrinių lokacija yra mažai tyrinėta. Jolanta Vaskelienė (2011) yra aptarusi novelės „Miškai“ lokaciją, o Irena Baliulė (2014) analizavo tos pačios novelės miško ir žmogaus gyvenimo ciklą. Eugenijus Žmuida (2002) nagrinėjo novelės „Atuorėtis“ poetiką ir paradokso sklaidą. Rita Tūtlytė (2015) dėmesį kreipė į meninius monistinės pasaulėvokos kontūrus M. Katiliškio prozoje. Literatūros kritikas Vytautas Kubilius (1996, 454) teigia, kad „Katiliškio pasakojimas apie Šiaurės Lietuvos kaimą – kolektyvinį jo kūrinių herojų – remiasi realistinės lietuvių epikos tradicija. Novelių romane *Užuovėja* <...> vyrauja žemdirbio stiprybės ir pasitikėjimo savimi, agrarinės sanklodos nekintamumo ir šventumo leitmotyvas.“

Šio tyrimo objektu pasirinkta lokacijos aspektu netyrinėta Mariaus Katiliškio novelė „Polaidis“ (*Užuovėja; Išėjusiems negrįžti*: romanai, Vaga, 1990, 18–32). Straipsnio tikslas – išanalizuoti kūrinį lokacijos aspektu: aptarti, kokiomis kalbos priemonėmis kuriami veikėjų paveikslai, kaip vaizduojamas laikas ir erdvė. Darbe taikyti analizės ir interpretacinis *metodai*. Analizei iš novelės išrinktas 71 teksto fragmentas, apibūdinantis novelės lokaciją.

Veikėjai. Mariaus Katiliškio novelė „Polaidis“ yra realistinis pasakojimas. Tačiau „literatūroje pavaizduotas žmogus niekad nėra realybės kopija, o visados konstrukcija, kuri priklauso nuo rašytojo valios ir gyvena jo sukurtame meniniame pasaulyje. <...> Veikėjas yra tik toks, koks yra kūrinyje“ (Zaborskaitė, 1982, 19). Šiame kūrinyje vaizduojami ne tik tikroviški, bet ir sąlygiški veikėjai. Novelėje veikėjai įvardyti įvairiais leksikos vienetais. Išrinkti veikėjų įvardijimai suskirstyti pagal lytis, sudarytos dvi įvardijimų grupės – vyrų bei vyriškosios giminės daiktavardžiais įvardytų sąlygiškų veikėjų ir moters. Išanalizuotos 5 vyrų ir 1 moterų nominacinės eilės.

Vyrų įvardijimai. Novelėje įvardyta daugiau veikėjų vyrų negu moterų, bet į analizę įtraukti tie, kurie minimi bent keletą kartų. Pagrindinis novelės veikėjas – ūkininkas Juozapas

Dryža. Kiti veikėjai: Dryžos sūnus Rokas, varpininkas, daktaras, kaimynas Žlabys. Novelėje kai kuriuos veikėjus vadinant vardu ir pavarde sukuriamą realių asmenybių iliuziją.

1. Novelėje pagrindinis veikėjas įvardijamas tokiais leksikos vienetais: *Juozapas Dryža – ūkininkas – senasis šeimininkas – tėvas – tėtuisis – tėviukas – dėdė – tamsta – pagirtas sqnarys – žmogus*.

Novelėje veikėjas dažniausiai įvardijamas asmenvardžiais – dažniau pavarde negu vardu. Knygoje *Lietuvių vardų kilmės žodynas* (Kuzavinis, Savukynas, 2007, 184) pateikiama tokia vardo *Juozapas* reikšmė – ‘iš hebr. – Dievas padės’. Šio vardo reikšmė patvirtina vieną veikėjo charakterio bruožų – pamaldumą. Darydamas alų *Dryža* prašo Dievo pagalbos ir didžiuoju kryžiaus ženklu (persižegnojimu) išpažįsta savo tikėjimą: *Ir persižegnojęs¹ tarė: – Su Dievo padėjimu gaukis ir gyvenk* (20)²; *– Alus košiamas, – šnabždėjo Dryža, panėrė qsoťį ir persižegnojęs pakėlė prie lūpų* (28). Vardas parinktas neatsitiktinai, nes kūrinys minima, kad ruošiamasi švęsti Juozapines: *Važiuos atlikti velykinės, o po to jau nušvęs namie kaip prigulint šventą Juozapą, savo patroną ir globėją* (18). Asmenvardžiu *Juozapas* pagrindinis veikėjas įvardytas du kartus.

Veikėjo pavardė *Dryža* taip pat pasirinkta neatsitiktinai. Lietuvių kalbos išteklių informacinės svetainės (www.lkiis.lki.lt) paieškos laukelyje įrašius šią pavardę pateikiama informacija, kad pavardė *Dryža* yra paplitusi Šiaulių rajone (Gruzdžiuose, Meškuičiuose). Novelės autorius M. Katiliškis gimė Gruzdžiuose, todėl savo aplinkoje galėjo pažinoti žmonių, turinčių tokią pavardę. *Lietuvių pavardžių žodyne* (www.pavardes.lki.lt) pavardė *Dryža* siejama su liet. *dryžas* „išilgai juostuotas, rainas, margas, keršas; apsiblausęs, drumzlinas, družnas“ (LKŽ II 734). Kūrinyje neišsamiai aprašyta veikėjo išvaizda. Užsimenama tik tai, kad jis buvo senyvo amžiaus (76 m.), pražilęs ir aprašomu metų laiku (pavasari) vilkėjo kailinius. Daugiau dėmesio kūrinys skiriama veikėjo atliekamam darbui, alaus gamybai.

Tekste keletą kartų vartojamas vardažodinės ypatybės turėtojo pavadinimas *ūkininkas* (‘didesnio ar vidutinio žemės ploto savininkas’ (LKŽe)): *Vėjas judino slenkantį ūkininko šešėlį, jis ėjo vis didyn ir keliavo į tolį, ir pagalvojo Juozapas Dryža, kad nėra gal piršto dėjimui jo dirvose, kur nekrito šimtą kartų jo šešėlis* (21). Šis veikėjo pavadinimas nurodo jo socialinę padėtį, pragyvenimo šaltinį. *Dryža* buvo pasiturintis ūkininkas, žemės darbams ir ūkiui prižiūrėti samdęs darbininkus (novelėje užsimenama apie piemenį, dirbančias merginas ir vaikus). Žemė *Dryžai* buvo daugiau nei pragyvenimo šaltinis. Pagrindinis veikėjas žemę gerbė, mylėjo ir tausoj. Tai labai artimas, mistinis žmogaus ir žemės ryšys. Toks ūkininko paveikslas kuriamas pasitelkiant paprastąjį palyginimą: *Jis palietė žemę ranka, pagrabinėjo pirštais kaip neregys mylimą veidą* (21). „Palyginimas – dvinarė konstrukcija. Jame atskirais žodžiais pavadinami abu gretinami

¹ Darbe žodžiai išretinami darbo autorės

² Prie novelės pavyzdžių nurodytas tik knygos puslapis

reiškiniai: tai, kas lyginama (tema), ir tai, su kuo lyginama (objektas)“ (Ramonaitė, 2010, 66). Šiuo atveju lyginimo tema – žemė, objektas – neregio prisilietimas prie mylimosios veido, lyginimo pagrindas – švelnumas, atsargumas.

Novelės paskutiniame sakinyje veikėjas įvardijamas žodžiu junginiu *senasis šeimininkas*: *Kas jiems pasakė, kas senasis šeimininkas, Juozapas Dryža, guli ant lentų?* (32). Žodžių junginį sudaro daiktavardis *šeimininkas* ir epitetu einantis įvardžiutinis būdvardis *senasis*. Įvardijimas *senasis šeimininkas* nurodo, kad Dryža seniai valdo ūkį ir yra jo šeimininkas. Be to, Dryža įvardijamas *senuoju*, nes jo ūkį yra pasiruošęs perimti sūnus Rokas (būsimasis šeimininkas).

Tekste Dryža įvardijamas bendriniu daiktavardžiu *tėvas* ir malonumo reikšmę, kurią suteikia priesagos *-ušis, -ukas*, turinčiais deminutyvais *tėtušis, tėviukas*: – *Kur čia negirdėsi, tėtuši?* (25). <...> – *Raminkis, tėviukai* (30). Šie priesagų vediniai padaryti iš skirtingų pamatinių žodžių: *tėtis – tėtušis; tėvas – tėviukas*. *Tėviuku* Dryžą vadina jo sūnus Rokas, tad įvardijimas yra motyvuotas. Be to, įvardijimas *tėviukas* dabartinėje kalboje neišprastas (su minkštumo ženklu, ppr. vartojamas *tėvukas*: *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynė* (www. <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/simple.search>) nėra nė vieno pvz. su *tėviukas* ir 163 su *tėvukas*). Šis neišprastas deminutyvo vartojimas ir daug kitų stiliaus figūrų atskleidžia M. Katiliškio kalbos grožį.

Dryžos ūkyje dirbantis vaikas savo šeimininką vadina *dėde* (‘2. kiekvienas senesnis žmogus’ (LKŽe)): – *Aš, dėde, pirtį, aš, – pasišoko vaikyktis* (25). Toks kreipinys yra motyvuotas, nes sakoma iš pagarbos vyresniam žmogui.

Dryžos sūnus (Rokas) į tėvą kreipiasi asmeniniu įvardžiu *tamsta* (‘pagarbiai kreipiantis į kokį asmenį’ (LKŽe)): – *Tamsta ne juokais sergi* (30) <...> – *Tamstos valia, tėtuši* (31). Nuolankus kreipinys *tamsta* lietuvių kalboje atsirado iš žodžių junginio *tavo mylista*, kuriuo feodalizmo laikotarpiu į savo ponus kreipdavosi pavaldiniai.

Kitas nominacinės eilės narys – žodžių junginys *pagirtas sqnarys*. Žodžių junginį sudaro vyriškosios giminės daiktavardis *sqnarys* (‘3. organizacijos, draugijos, šeimos ir pan. narys’ (LKŽe)) ir epitetu einantis neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyvis *pagirtas*. Juo Dryžą sapne įvardija varpininkas: – *Pagirtas sqnarys mūsų parapijos* (27). Šis įvardijimas atskleidžia, kad Dryža artimai bendravo su kitais bendruomenės nariais, buvo jų gerbiamas. Toks neišprastas lietuvių kalboje žodžių junginys *pagirtas sqnarys* atskleidžia M. Katiliškio kalbos individualumą. Padaręs alų, Dryža visada juo pavaišindavo ir artimiausius kaimynus: *Po qsoť Vaitiškiui ir Žlabiui – artimiausiems kaimynams, nes taip darydavo visados* (28–29). Taigi Dryža visoje parapijoje buvo žinomas dėl savo amato (aludarystės) ir aktyvios veiklos (kaimo kapinių išsaugojimo).

Žmogus – tai bendriausias mąstančios būtybės įvardijimas. Dryža, į esančią situaciją tarsi pažiūrėjęs iš šalies, save pavadina šiuo hiperonimu: – *O kur žmogus nupulsi? Visų laukia tėvynė* –

žemė (25). Šitaip save įvardindamas veikėjas pabrėžia, kad kiekvieno žmogaus laukia toks pat likimas – mirtis.

Įvardis *jis* tekste atlieka siejimo funkciją, pakeičia veikėjo vardą, pavardę bei kitus įvardijimus ir leidžia išvengti kartojimo. Štai keletas pavyzdžių: – *Alus košiamas, – šnabždėjo Dryža, panėrė qsoť ir persižegnojęs pakėlė prie lūpų. Jis laikė burnoje gurkšnį, netikėdamas, kad alus galėjo nusivadėti* (28).

Tekste veikėjo paveikslas dažnai kuriamas pasitelkiant palyginimus, „kurie individualizuoja, konkretina vaizdą, daro jį juntamesnį, labiau apibrėžtą“ (Ramonaitė, 2010, 86). Vienas jų – paprastas palyginimas *kaip duobkasys* (‘kas kasa duobes mirusiems laidoti’ (LKŽe)): *Kaip duobkasys, išvertęs naują duobę, grįžo Dryža namo su kastuvu ant pečių* (23). Lyginimo tema – Dryža, objektas – duobkasys, lyginimo pagrindas – išorinis panašumas į duobkasį (grįždamas iš kapinių nešėsi kastuvą ant pečių). Kitas palyginimas – *kaip burtininkas* (‘kas buria, kas burtis gydo, spėja ateitį, būrėjas, žavėtojas’ (LKŽe)). Pasak Elenos Bukelienės (2005, 3), „alaus darymo ritualu ūkininkas pakartoja žemės apvaisinimo aktą“. Tad darydamas alų Dryža naudojo tam tikrą ritualą: *judėjo, krypavo, kaip užsidaręs slapybėje burtininkas* (28). Lyginimo pagrindas toks pat – išorinis panašumas, tik šiuo atveju į burtininką (judesiai ir veiksmai primena burtininko atliekamą ritualą).

2. Kitas novelės „Polaidis“ veikėjas – Rokas (pagrindinio veikėjo Dryžos sūnus). Sudaryta tokia novelės veikėjo nominacinė eilė: *Rokas – gaspadorius – sūnus – vaikas*.

Pirmiausia šis veikėjas įvardijamas vardu *Rokas*. Knygoje *Lietuvių vardų kilmės žodynas* (Kuzavinis, Savukynas, 2007, 277) pateikiama tokia vardo *Rokas* reikšmė – ‘baž. lot. *Rochus*., kuris yra sulotynintas trumpinys iš germ. *Rochwald*: sen. vok. aukšt. *rohon* „kautynių šauksmas“ + *waltan* „valdyti“. Vardo reikšmė atitinka veikėjo veiklą novelėje, jis pasirengęs perimti ir valdyti ką tik aptarto veikėjo (*Dryžos*) ūkį, yra atsakingas ir už alaus darymą: – *Taigi va, pridabok, Rokai, viralinė. Kai užvirs, galėsi nutekinti antrininkui* (‘2. antro leidimo, prastesnis alus’ (LKŽe)) (20). Kitas nominacinės eilės narys, senoji svetimybė *gaspadorius* (‘ūkio savininkas, namų, kiemo šeimininkas’ (LKŽe)), tik patvirtina veikėjo minėtą veiklą: – *Kaip gaspadorius turėsi tvarkyti. Suprašysi kaimynus, susivadinsi draugus* (25).

Novelėje šis veikėjas įvardytas ir bendriniais vyriškosios giminės daiktavardžiais *sūnus, vaikas*: – *Sukošiau alų, sūnau* (28); – *Ar išpildysi, sūnau?* (31); – *Tik neužmiršk, vaike, kaip kalbėjom* (31). Šie įvardijimai yra motyvuoti, nes nurodo giminystės ryšį su pagrindiniu veikėju, t.y. Rokas yra pagrindinio veikėjo Dryžos sūnus.

Kūrinyje veikėjo įvardijimai, atliekantys nominacinę ir sakinių siejimo funkcijas, yra keičiami įvardžiu *jis*: *Vėliau jis atpažino Roką. Jis tai tolo, tai visai pasilenkęs šnekino* (30).

3. Novelės pabaigoje įvardijamas šalutinis veikėjas – *daktaras*. Jis įvardytas tokiais leksikos vienetais: *daktaras – ponpalaikis*.

Pirmiausia novelėje šis veikėjas įvardijamas bendriniu daiktavardžiu *daktaras* ('4. gydytojas' (LKŽe)). Sūnus, tikėdamasis, kad tėvą dar galima pagydyti, iškviečia daktarą. Vėliau Roko žodžiais tas pats daktaras įvardijamas menkinamąją reikšmę turinčiu daiktavardžiu *ponpalaikis* ('menkas, prastas, nuskurdęs ponas' (LKŽe) (31). Šį neigiamą atspalvį turintį įvardijimą Rokas pasirinko išliedamas pyktį, kad gydytojas niekuo nebegalėjo padėti tėvui: *Ką tas ponpalaikis tauškia? Širdis. Senatvė. Kokia senatvė, jei dar vakar dirbo už du?* (31). Veikėjas taip pat yra įvardijamas asmeniniu įvardžiu *jis*, kuris atlieka siejamąją funkciją, kad būtų išvengta kartojimo: *Ką gi tas daktaras? Nedaug jis ir pasakė* (31).

4. Dar vienas novelės veikėjas – *Žlabys*. Novelėje apie šį veikėją užsimenama tik keletą kartų. Žinoma, kad jis yra artimiausias pagrindinio veikėjo kaimynas, kuris savo draugui prieš mirtį atveža kunigą paskutiniam patepimui. Veikėjas vadinamas tik pavarde *Žlabys*: *Tuo pat metu Žlabys vežė kunigą* (31). Ši pavardė sietina su liet. *žlabanoti* „traiškanoti, varvėti (apie akis); verkti, ašaroti, žliumbti“ (www.lkiis.lki.lt). Ši pavardė, kaip ir pagrindinio veikėjo, yra paplitusi Šiaurės Lietuvoje (Akmenėje, Joniškyje, Žagareje).

5. Paskutinis vyrų nominacinėje eilėje – *varpininkas*. Tai sąlygiškas, vyriškosios giminės daiktavardžiu įvardytas veikėjas, pasirodęs Dryžai sapne ir pranešęs apie jo paties mirtį: – *Kas mirė, varpininke?* ['bažnyčios tarnautojas, skambinantis varpais (LKŽe)] <...> – *Juozapas Dryža iš Gružiškių* (26–27). Įvardis *jis* tekste atlieka siejamąją funkciją: *Ir varpininkas užsigulęs ant virvių. Jis sustoja, ir taip jie žiūri viens kitam į akis* (26).

Išnagrinėjus nominacines vyrų eiles galima teigti, kad veikėjai įvardyti asmenvardžiais (*Juozapas Dryža, Rokas, Žlabys*), bendriniais daiktavardžiais (*ūkininkas, tėvas, tamsta, dėdė, gaspadorius, sūnus, vaikas, daktaras*), hiperonimu (*žmogus*), žodžių junginiais (*senasis šeimininkas, pagirtas sūnarys*), deminutyvais (*tėtušis, tėviukas*), asmeniniu įvardžiu (*jis*). Kūrinyje vaizduojami ne tik tikroviški (pvz. *Dryža*), bet sąlygiški (*varpininkas*) veikėjai.

Moterų įvardijimai. Novelėje veikia keletą veikėjų moterų. Pagrindine novelės veikėja galima laikyti Juozapo Dryžos (pagrindinio veikėjo) žmoną, šalutinėmis – moteris ir mergas, dirbančias Dryžų ūkyje.

1. Pagrindinio veikėjo žmona įvardyta tokiais leksiniais vienetais: *Dryžienė – senoji*.

Novelėje veikėja vadinama tik pavarde *Dryžienė*. Šis įvardijimas motyvuotas, nes ji yra Dryžos žmona. *Dryžienė* taip pat apibūdinama ir būdvardžiu *senoji*: *Gera, gera senoji* (29). Šis pavadinimas nurodo veikėjos amžių. Kaip ir vyras, *senoji* yra pamaldi ir dievobaiminga: – *Užtataigi, – karštai šokosi vyrui pagalbon senoji, – kad buvo gadynė kita ir žmonės buvo dievobaimingi. Sunkiai dirbo ir sausu kšniu dalijosi* (24). Vyro akimis, jo žmona gera šeimininkė, puikiai moka pagaminti virintą alų: *Kas gi kitas taip moka paruošti virintą alų, kaip senoji? Nesigaili ji grietinės ir kiaušinio. Kaip ranka atima nuovargį, ir pagiriom nėra geresnio vaisto* (29).

Detalesnis veikėjos paveikslas kuriamas vartojant paprastąjį palyginimą *kaip jerubė*. Jerubė – tai tetervinų šeimos paukštis, turintis trumpą kaklą ir kresnoką kūną. Palyginimas *kaip jerubė* motyvuotas, nes atitinka veikėjos išvaizdą. Lyginimo tema – Dryžienė, objektas – jerubė, lyginimo pagrindas – išorinis panašumas į paukštį (kuprota): – *atsakė senoji Dryžienė, susimetusi į kuprelę kaip jerubė* (24).

Šalutinės novelės veikėjos įvardijamos bendriniais daiktavardžiais *moteriškos, moterys, mergės* (‘žr. merga 2. ūkininko, buožės samdoma mergina, darbininkė’ (LKŽe)). Visos jos dirba Dryžų ūkyje. Moterų darbas – rūpintis namais: švarinti, gaminti maistą, austi. Darbas sunkus, tačiau iš šalies nematomas: *Lygu tai moterų ruošai, kurios pluošia ir bėginėja, ir vakare neturi ko parodyti iš lauko grįžusiems vyrams* (18).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad pagrindinio veikėjo žmona Dryžienė buvo senyvo amžiaus, kuprota moteris, o ūkyje dirbančios moterys ir merginos nėra plačiau aprašomos, nes yra tik epizodinės veikėjos.

Novelės erdvė. V. Zaborskaitės (1982, 68) teigimu, vaizduojamojo pasaulio erdvė gali būti uždara ir atvira. Atvira laikoma ir ta erdvė, kuri yra be apribojimo iš viršaus (pvz., kiemas, kapinės). V. Ramonaitė (1997, 33–34) pateikia daugiau erdvės skirstymo opozicijų: erdvė gali būti tikroviška ir sąlygiška – fantastinė, mitinė, vertikali ir horizontali, abstrakti ir konkreti.

Kūrinio veiksmas vyksta atviroje ir uždaroje erdvėse. Uždaroje erdvėje – viralinėje – prasideda novelės veiksmas: *Net pralinksmedžio Dryža, subastydamas pliauskas priežadoje ir apžvelgdamas viralinę* [‘1. atskiras virtuvės pastatas ar priestatas, vasaros virtuvė’ (LKŽe)] (18). Ši uždara erdvė atskleidžiama regėjimo ir uodžiamosiomis detalėmis: *Dangtį atkėlus, sierų kvaptis mušte muša į nosį. Patrini pirštais – tuojau pažaliuoja ir sulimpa, kaip nuo medaus* (18). Viralinės erdvės, kurioje gaminamas alus, gana dinamiška ir kintanti, tai rodo garsiniai veiksmažodžiai: *Sėdėjo Dryža ant kaladės, kurstė ugnį ir klausėsi, kaip cypauja katilas, kaip ima gausti ir prieš užverdant dusliai šniokščia. Šiaudo birbynėje burbsi misa. Kaip lašas po lašo, nelyginant sula, tiška į kibirą ir garais aptenka rankas ir veidą* (19).

Toliau novelėje vaizduojama atvira (be apribojimo iš viršaus) erdvė – kiemas. Regimosiomis detalėmis nurodoma tai, kas būdinga kaimo sodybai: *Pro viralinės duris jis matė dalį kiemo, kur maišėsi vištos ir trynė kaklus į tvorą išleistos pasivaikščioti karvės* (19). Garsiniais veiksmažodžiais apibūdinami pavasariniai darbai: *Skiedryne vyrai, švarkus nusimetę, žagsėjo kirviais ir džyravo pjūklų* (19). Kiemo erdvę keičia dar atviresnė erdvė – aukštumos, ūkininko žemės. Nors vaizdas kuriamas iš apačios (žemė, patrešusi ražiena) į viršų (beržyno plonos šakelės pakilusios debesiu), didžioji dalis erdvės aprašoma horizontalioje plokštumoje: *Žemė traukė jo pėdas į save, lipniu moliu veldamosi prie batų* (20). Vaizduojant gamtą pavartota įsmeninimų (saulė nusileidžia, raudonai paklodama sau patalą (20)), palyginimų (vandens srovelė žvirt, kaip

metalu žvilganti uodega) (20)), paralelizmą (*žemei reikia budėti, <...> kaip gina paukštė savo jauniklius* (21)), (*žemei reikalinga atvanga, kaip žmogui*) (21)). Vaizduojant aukštumų gamtą užsimenama sukonkretinta vieta – *Dargaudžių skynimas* ('2. išskinta, iškirsta miško vieta' (LKŽe)). *Dargaudžiai* yra reali vietovė – tai kaimas, esantis Šiaulių rajone, 6 km. nuo Šakynos. Dar viena minima lokalizuota erdvė – *Gružiškės: Kartų kartom čia sugulė tėvai, kai tik atkilo ir išsistatė Gružiškėse* (23). *Vietovardžių žodyne* (prieiga per internetą <http://vietovardziai.lki.lt/>, žiūrėta 2017 06 15) ši vietovė nenurodyta. Prieš tai paminėta vietovė leidžia manyti, kad ir *Gružiškės* galėjo būti realus kaimelis.

Kita kūrinyje vaizduojama vieta – kaimo kapeliai: *Kalnelį, pranokstantį gimtuosius laukus* (23). Pavyzdyje kapinės įvardijamos daiktavardžiu *kalnelis*. Dažnai kaimo kapinaitės buvo įrengiamos kalvotose vietose. Kalnas – mitinio pasaulio simbolis. Ši sakrali vertikalė jungia tris visatos dalis: požemį, žemę ir dangų. Tik šioje vietoje pagrindinis veikėjas norėtų atgulti amžino poilsio: *Kur beieškoti geriau savo poilsui? <...> Niekur kitur, nes kaulus suėstų svetima rūdis ir slėgtų krūtinę molio luitas. <...> Čia susibėgs visos pėdos, visi šešėliai užklostys. <...> Čia girdėsi sūnaus kirvio pokšėjimą ir jo vaikų džiaugsmą* (23). Pavyzdyje pavartotas vietosrieveiksmis *čia* atlieka sakinių siejimo funkciją.

Novelėje vaizduojama ir sąlygiška kapinių erdvė, kurias pagrindinis veikėjas aplanko sapne. Čia vaizdas kuriamas iš apačios (*takelis bėga lanka ir pasineria į rugius*) į viršų (*tyros dangaus gelmės*). Regimosiomis detalėmis apibūdinamas duobkasių darbas: *Stovi vyrai su kastuvais. <...> Vyrai išmes duobę smėlyne, kad nuleistų jon mirusį* (26). Pavyzdyje pavartotas iliatyvo formosrieveiksmis *jon*. Taip pat šioje erdvėje girdimosiomis detalėmis kuriamas intensyvėjančio garso poveikslas: pradedama varpo skambėjimu (*jis girdi varpus* (26)), o baigiama – gaudimu (*Vis garsiau jie skamba, įsisiūbuoja gausti* (26)).

Vėliau, pagal novelės įvykių seką, iš sąlygiškos kapinių erdvės persikeliama į uždara – trobą ('gyvenamasis namas, pirkia' (LKŽe)): *Trobos šiluma, kaip iš skieto* ['1. audžiamųjų staklių prietaisas, į kurį suveriami metmenys ir kuriuo sumušami ataudai' (LKŽe)] (29). Trobos erdvė nurodoma pasitelkiant palyginimus: *Asla liumpavo kaip tyrelio samanyne <...> Kamaroje niūru. Ir slopu lyg tai bulvių rūsy* (30). Pagrindinį veikėją Dryžą slegia niūri trobos erdvė, joje jam trūksta oro, jis įpratęs būti gamtoje, atviroje erdvėje. Moterų darbas – audimas – troboje aprašomas vartojant vaizdingus veiksmazodžius: *Klepetavo lanktis, tarškėjo vytuvai* ('1. dviejų kryžmai sutvirtintų kartelių prietaisas siūlams iš sruogų išvyti' (LKŽe)) (25).

Novelėje vaizduojama ir pereinamoji erdvė – iš kiemo į seklyčią. Šiai erdvei apibūdinti vartojamas prielinksnis *pas*: *Pas duris sukalbėję trumpą maldą, klūpojo sugniaužę kepures* (31–32). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* teigiama (2006, 450), kad prielinksnis *pas* pavartojamas ir netipiškoje leksinėje aplinkoje – su konkrečiais daiktus žyminčiais daiktavardžiais

prielinksnio *prie* reikšme. M. Katiliškis rašė seniau, taigi matyti vartosenos skirtumų nuo dabartinės lietuvių kalbos. *Seklyčia* ('gerasis valstiečių trobos galas; svečių kambarys, svetainė' (LKŽe)), kurioje pašarvotas pagrindinis veikėjas, apibūdinama regimosiomis ir girdimosiomis detalėmis: *Degė seklyčioje žvakės, tvaskėjo sunešti žolynai ir gūsčiojo giesmė* (32).

Išanalizavus novelę „Polaidis“ erdvės apsektu, galima daryti išvadą, kad ji yra gana dinamiška. Uždarą erdvę (*viralinė*) keičia atvira (*laukai*), o vėliau vėl uždara (*troba*). Erdvės yra įvardytos toponimais (*Gružiškės, Dargaudžių skynimas*), prielinksninėmis konstrukcijomis (*pas duris*). Vaizduojama tikroviška (*kaimo kapeliai*) ir sąlygiška (*sapne regimos kapinės*) sakrali kapinių vieta.

Novelės laikas. Novelėje pavaizduota neilga laiko atkarpa – pasakojimas slenka chronologine tvarka (kaip eina realybėje) ir trunka dvi dienas. Kūrinio pavadinimas „Polaidis“ ('1. sniego tirpimo, pašalo ėjimas metas pavasarį, palaidinys' (LKŽe)) atskleidžia tikslų metų laiką – pavasarį. Novelėje įvardijamas ir dar tikslesnis metų laikas – dvi dienos iki Juozapinių (Juozapinės švenčiamos kovo 19 d.): *Didelės šventės taip sakant, jau pakluonėse. Vaziuos atlikti velykinės, o po to jau nušvęs namie kaip prigulint šventą Juozapą, savo patroną ir globėją* (18). Metų laikas nurodomas pasitelkiant įsmeninimus (*atkilo pavasaris į kiemą; saulė nusileidžia, raudonai paklodama sau patalą; sėlina, atbrenda, atmauroja pavasaris; klegėjo pavasaris*) vaizdingus veiksmožodžius (*trinksi pašalu ratai, skamba oras*), palyginimus (*žemė atrodo juodmargė kaip nusišėrusi karvės nugara*), gamtos aprašymus (*čirškė žvirbliai visom gerklėm, taškė sparneliais liūgnelius; švilpavo varnėnas; tiriliavo linksmai svirplys*).

Toliau kūrinyje minimas paros laikas – pavakarys: *Diena traukėsi į galą ir saulė skriejo vis arčiau Dargaudžių skynimo. Milžino šešėlis nusidriekė, nusivingiavo arimais* (20). Pavyzdyje laikui nurodyti pavartotas žodžių junginys *traukėsi į galą*. Šis žodžių junginys taip pat yra ir metafora, reiškianti dienos pabaigą. Pateiktame pavyzdyje paros laiko nuorodą tiksliai įvardija ir įsmeninimas *milžino šešėlis nusidriekė* (leidžiantis saulei ilgėja per laukus einančio ūkininko Dryžos šešėlis, tad laikas – pavakarys). Vakaro metą taip pat tiksliai apibūdina vėjo įsmeninimas: *O pavakary jis [vėjas] tartum ir spalvas nulaižė nuo suvargusių želmenų ir miško dulksvą mėlynumą sugėrė* (21). Vakarėjant augalai suskleidžia žiedus: *lyg perkaitęs [vėjas] smarkiai bepūsdamas liūgnelius, kurie suvožė savin liepsnojančias vakaro žaras* (21). Pateiktame pavyzdyje pavartotas iliatyvo formos sangražinis įvardis *savin* ir metafora *liepsnojančios vakaro žara* (raudonas dangus). Vakaro metui įvardyti pavartota žmogaus ir medžio paralelė: *Miško ratas arčiau susiglaudžia – sueina visi draugėn artėjant vakarui, tartum viena šeimyna prie savo ugnies* (22).

Novelėje besikeičiantis realusis paros laikas įvardijamas pasitelkiant saulės padėtį ir gamtos detales: *už durų kniaukė katė <...> kieme vamsėjo šuva* [ankstus rytas] (27), *gaidys giedojo jau kažin kelintą kartą* [rytas] (28), *tekanti saulė tavaravo* ['1. darytis marga (akyse), mirguliuoti,

raibuliuoti' (LKŽe)] *akyse* [rytas] (28), *saulė spigino beveik į pakaušį* [diena] (30), *saulė leidosi, ir vientisas brėkšmas aptraukė žemę* (22).

Novelėje vyrauja dabarties ir praeities laikas. Praeities laikas – pagrindinė pasakojimo ašis. Šį laiką nurodo būtojo kartinio laiko veiksmažodžiai, pavyzdžiui: *sėmė, ruošė, sėdėjo*. Esamąjį laiką nurodo tokie veiksmažodžių pavyzdžiai: *lipa, renkasi, gaivina*. Tekste retsykais pavartotas būsimasis (ateities) laikas: *važiuos, nušvęs, kvepės*.

Į realųjį novelės laiką ne kartą įterpiami praeities prisiminimai: *Metai iš metų ruošėsi tai šventei, darė alų ir kuopė kiemą* (19); *Gerdavo ją [sulą] per šienapjūtę šaltą, skobtelėjusią* ['1. kiek paskobti, pagižti' (LKŽe)], *pasisemdami iš kubiliuko po sužėlusia avių pluta* (22); *Vieną žvarbią rudens dieną piemenys šildėsi susikūrę ugnį iš tvoros [kapinių] likučių. Bandos jautis kasėsi tarpuragę į kryžių. Ir išvertė ragais jautis, ir kryžius puvo gulėdamas ant žemės. Sugėlė širdį Dryžai tai atsiminus* (23). Praeities laikas nurodomas žodžių junginiais *metai iš metų, vieną žvarbią dieną*.

Tekste yra ir daugiau laiko nuorodų, kurios įvardijamos įvairių kalbos dalių žodžiais arba žodžių junginiais, pavyzdžiui: *Malonu atsipūsti valandžiukei* (18); *Rytas gi trinksi pašalu ratai* (20); *Atėjo laikas užduoti gyvenimą* (20); *Ir vidudieniais, kada jo tik trys pėdos* (21); *O paskui pradėjo siūbuoti kryžiai* (23); – *Dabar tai visus prašau paragauti* (24); *O mes nė nepajutom, kada pakilai* (28); *Tuo pat metu Žlabys vežė kunigą* (31). Novelėje laikas įvardytas laiką reiškiančiais daiktavardžiais, prieveiksmais, kurie tekste taip pat atlieka sakinių siejimo funkciją.

Išvados

Mariaus Katiliškio novelėje „Polaidis“ chronologiškai vaizduojami pagrindiniai įvykiai trunka dvi pavasario dienas (dvi dienos iki Juozapinių, kovo 19 d.), pavaizduota uždara (viralinė, troba, seklyčia) ir atvira (kiemas, laukai, kapinės), tikroviška (Gružiškių kaimelis, Dargaudžių skynimas, Dryžos sodyba) ir sąlygiška (sapne regimos kapinės) erdvės. Regimosiomis, uodžiamosiomis, girdimosiomis detalėmis kuriamas kontrastiškas vaizduojamųjų erdvių vaizdas. Apie pagrindinį veikėją daugiausia sužinoma iš pasakotojo. Įvairiomis kalbos priemonėmis sukurtas realistiškas pagrindinio veikėjo Dryžos (aludario) paveikslas: darbštus, dievobaimingas, jaučiantis artimą ryšį su žeme, tradicinis kaimo žmogus. Novelėje vaizduojami ne tik tikroviški, bet ir sąlygiški (varpininkas) veikėjai.

Išanalizavus novelės lokaciją, išryškėjo šios būdingiausios stiliaus priemonės: palyginimai (*kaip duobkasys, išvertęs naują duobę; kaip neregys mylimą veidą; susimetusi į kuprelę kaip jerubė*), įsmeninimai (*klegėjo, atkilo pavasaris, saulė nusileidžia, raudonai paklodama sau patalą*), paralelės (*žemei reikalinga atvanga, kaip žmogui*), vaizdingi veiksmažodžiai (*trinksi, šniokščia, burbsi, čirškė, tiriliavo, žagsėjo, džyravo*), epitetai (*rausvas, liepsnojančios, dulksva*), darybiniai sinonimai (*tėvas, tētušis, tėviukas*).

ŠALTINIS IR LITERATŪRA

KATILIŠKIS, Marius. Polaidis. *Užuovėja; Išėjusiems negrįžti: romanai*. Vilnius: Vaga, 1990, p. 18–32.

BALIULĖ, Irena. Miško ir žmogaus gyvenimo ciklas Mariaus Katiliškio novelėje „Miškai“. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 20 (2014), p. 95–101.

BUKELIENĖ, Elena. *Marius Katiliškis: biografijos bruožai*. Žiemgala, 2005/1. [interaktyvus], [žiūrėta 2017 birželį]. Prieiga per internetą:

<http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/10_bukeliene.pdf>.

DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Redaktorius Vytautas Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. 742 p.

Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas [interaktyvus], [žiūrėta 2017 birželį]. Prieiga per internetą:

<<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>> .

JUOZAITYTĖ, Daiva. *Antano Vaičiulaičio novelės „Prelato vynos“ lokacija*: bakalauro darbas [interaktyvus]. Šiauliai, 2013, 46 p. [žiūrėta 2017 birželį]. Prieiga per internetą:

<<http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2109801/datastreams/MAIN/content>>.

KUBILIUS, Vytautas. *XX amžiaus literatūra*. Vilnius: Alma littera, 1996, p. 453–458.

KUZAVINIS, Kazimieras; SAVUKYNAS, Bronys. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007. 353 p.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (elektroninio varianto I leidimas). Prieiga per internetą:

<<http://www.lkz.lt/>>.

Lietuvių kalbos išteklių informacinė svetainė [interaktyvi], [žiūrėta 2017 birželį]. Prieiga per internetą: <<http://lkiis.lki.lt/pavardziu-duomenu-baze>>.

Lietuvių pavardžių žodynas [interaktyvus], [žiūrėta 2017 birželį]. Prieiga per internetą:

<<http://www.pavardes.lki.lt/>>.

MARTINKUTĖ, Greta. *Vinco Krėvės apsakymų „Silkės“ ir „Žmonų pamokė“ lokacija*: baigiamasis magistro darbas [interaktyvus]. Šiauliai, 2015, 78 p. [žiūrėta 2017 birželį]. Prieiga per internetą: <<http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:8670963/datastreams/MAIN/content>>.

RAMONAITĖ, Valerija. *Literatūros mokslo įvado pagrindai*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1997. 156 p.

RAMONAITĖ, Valerija. *Rinktiniai raštai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2010. 415 p.

SIRTAUTAS, Vytautas. Lokacija ir tekstas. *Rinktiniai kalbotyros straipsniai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 57–63.

VASKELIENE, Jolanta. Medis ir miškas Mariaus Katiliškio novelėje „Miškai“. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 13 (2011), p. 456–471.

VASKELIENE, Jolanta. Antano Vaičiulaičio novelės „Vidudienis kaimo smuklėj“ lokacija“. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 15 (2012), p. 95–105.

ZABORSKAITĖ, Vanda. *Literatūros mokslo įvadas*. Vilnius: Mokslas, 1982. 209 p.

PRIEDAI

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: *lokacija, erdvė, laikas, stiliaus figūra, epitetas, palyginimas, metafora, įsmeninimas.*

Tyrimo tikslas – išanalizuoti M. Katiliškio novelę „Polaidis“ lokacijos aspektu: aptarti, kokiomis kalbos priemonėmis kuriami veikėjų paveikslai, kaip vaizduojama erdvė ir laikas. Iš kūrinio išrinktas 71 teksto fragmentas ir išanalizuotas taikant analizės ir interpretacinį metodus. Veikėjų įvardijimai suskirstyti pagal lytį – vyrų ir moterų. Sudarytos ir išanalizuotos 5 vyrų ir 1 moterų nominacinės eilės įvardijimų. Išnagrinėjus pavyzdžius nustatyta, kad veikėjai įvardyti asmenvardžiais (*Juozapas Dryža, Dryžienė, Rokas, Žlabys*), būdvardžiais (*senasis, senoji*), bendriniais daiktavardžiais (*ūkininkas, šeimininkas, tėvas, dėdė, žmogus, gaspadorius, sūnus, daktaras, varpininkas*), asmeniniais įvardžiais (*jis, ji*). Apie pagrindinį veikėją daugiausia sužinoma iš pasakotojo. Įvairiomis kalbos priemonėmis sukurtas realistiškas pagrindinio veikėjo Dryžos (aludario) paveikslas: darbštus, dievobaimingas, jaučiantis artimą ryšį su žeme, tradicinis kaimo žmogus. Novelėje vaizduojami ne tik tikroviški, bet ir sąlygiški (varpininkas) veikėjai, pavaizduota uždara (*viralinė, troba, seklyčia*) ir atvira (*kiemas, laukai, kapinės*), tikroviška (*Gružiškių kaimelis, Dargaudžių skynimas, Dryžos sodyba*) ir sąlygiška (*kapinės*) erdvės. Regimosiomis, uodžiamosiomis, girdimosiomis detalėmis kuriamas kontrastiškas vaizduojamųjų erdvių vaizdas. Kūrinyje chronologiškai vaizduojami pagrindiniai įvykiai trunka dvi dienas (dvi dienos iki Juozapinių, kovo 19 d.). Minimasis vienas metų laikas – pavasaris. Būdingiausios novelės stiliaus priemonės: palyginimai (*kaip duobkasys, išvertęs naują duobę; kaip neregys mylimą veidą; susimetusi į kuprelę kaip jerubė*), įsmeninimai (*klegėjo, atkilo pavasaris, saulė nusileidžia, raudonai paklodama sau patalą*), paralelės (*žemei reikalinga atvanga, kaip žmogui*), vaizdingi veiksmažodžiai (*trinksi, šniokščia, burbsi, čirškė, tiriliavo, žagsėjo, džyravo*), epitetai (*rausvas, liepsnojančios, dulksva*), darybiniai sinonimai (*tėvas, tētušis, tėviukas*).

M. Katiliškio novelės „Polaidis“ teksto fragmentai

1. *Malonu atsipūsti valandžiukei, klestelėjus ant kaldės, kai jau didumas žygio atlikta (18).*
2. *Lygu tai moterų ruošai, kurios pluošia ir bėginėja, ir vakare neturi ko parodyti iš lauko grįžusiems vyrams (18).*
3. *Net pralinksėjo Dryža, subastydamas pliauskas priežadoje ir apžvelgdamas viralinę (18).*
4. *Didelės šventės taip sakant, jau pakluonėse. Važiuos atlikti velykinės, o po to jau nušvęs namie kaip prigulint šventą Juozapą, savo patroną ir globėją (18).*
5. *Dangtį atkėlus, sierų kvaptis mušte muša į nosį. Patrini pirštais – tuojau pažaliuoja ir sulimpa, kaip nuo medaus (18).*
6. *Sėdėjo Dryža ant kaladės, kurstė ugnį ir klausėsi, kaip cypauja katilas, kaip ima gausti ir prieš užverdant dusliai šniokščia. Šiaudo birbynėje burbsi misa. Kaip lašas po lašo, nelyginant sula, tiška į kibirą ir garais aptenka rankas ir veidą (19).*
7. *Pro viralinės duris jis matė dalį kiemo, kur maišėsi vištos ir trynė kaklus į tvorą išleistos pasivaikščioti karvės (19).*
8. *Skiedryne vyrai, švarkus nusimetę, žagsėjo kirviais ir džyravo pjūklų (19).*
9. *Metai iš metų ruošėsi tai šventei, darė alų ir kuopė kiemą, ir tai buvo tikras pavasario sutikimas tokiu laiku, kai tik vieversys ir pėmpė tedrįsta nusileisti ant kupsto (19).*
10. *Saulė nusileidžia, raudonai paklodama sau patalą. Rytais gi trinksi pašalu ratai ir skamba oras, ir kutena šnerves tas šviežumas (20).*
11. *Atėjo laikas užduoti gyvenimą (20).*
12. *Ir persižegnojęs tarė: – Su Dievo padėjimu gaukis ir gyvenk (20)*
13. *– Taigi va, pridabok, Rokai, viralinę. Kai užvirs, galėsi nutekinti antrininkui (20).*
14. *Žemė traukė jo pėdas į save, lipniu moliu veldamosi prie batų (20).*
15. *Skaisčiai nutvisko jo nelygumai, kai diena traukėsi į galą ir saulė skriejo vis arčiau Dargaudžių skynimo. Milžino šešėlis nusidriekė, nusivingiavo arimais (20).*
16. *Prakastu grioveliu, iš parudavusių rugių dirvos, šoko žvitri, kaip metalu žvilganti gluodena, vandens srovelė (20).*
17. *O pavakary jis tartum ir spalvas nulaižė nuo suvargusių želmenų ir miško dulksvą mėlynumą sugėrė (21).*
18. *Ir dar jis buvo rausvas, tasai pavasario vėjas, lyg perkaitęs smarkiai bepūsdamas liūgnelius, kurie suvožė savin liepsnojančias vakaro žaras (21).*
19. *Ir vidudieniais, kada jo tik trys pėdos (21).*
20. *Ir žemei reikia budėti, nepailsti niekad, ginti ją, kaip gina paukštė savo jaunikius (21).*
21. *Vėjas judino slenkantį ūkininko šešėlį, jisėjo vis didyn ir keliavo į tolį, ir pagalvojo Juozapas Dryža, kad nėra gal piršto dėjimui jo dirvose, kur nekrito šimtą kartų jo šešėlis (21).*
22. *Jis palietė žemę ranka, pagrabinėjo pirštais kaip neregys mylimą veidą (21).*
23. *Miškų ratas arčiau susiglaudžia – sueina visi draugėn artėjant vakarui, tartum viena šeimyna prie savo ugnies (22).*
24. *Gerdavo ją per šienapjūtę šaltą, skobtelėjusią, pasisemdami iš kubiliuko po sužėlusia avių pluta (22).*

25. Saulė leidosi, ir vientisas brėkšmas aptraukė žemę (22).
26. Tėvų tėvai pasirinko tą vietą, dviejų upelių santakoje. Kalnelį, pranokstantį gimtuosius laukus (23).
27. Kur beieškoti geriau savo poilsui? Kur tyresnė smiltis ir katpėdėlės taip meiliai šiulena? Niekur kitur, nes kaulus suėstų svetima rūdis ir slėgtų krūtinę molio luitas. Niekur kitur, – šnabždėjo Dryža, begalinės ramybės ir ilgesio sukaltas. Čia susibėgs visos pėdos, visi šešėliai užklostys. Senųjų namų dūmai prasikoš medžiais. Čia girdėsi sūnaus kirvio pokšėjimą ir jo vaikų džiaugsmą (23).
28. Kartų kartom čia sugulė tėvai, kai tik atkilo ir išsistatė Gružiškėse (23).
29. O paskui pradėjo siūbuoti kryžiai ir medžiai išdrevėjo ir džiūvo (23).
30. Vieną žvarbią rudens dieną piemenys šildėsi susikūrę ugnį iš tvoros likučių. Bandos jautis kasėsi tarpuragę į kryžių. Ir išvertė ragais jautis, ir kryžius puvo gulėdamas ant žemės. Sugėlė širdį Dryžai tai atsiminus (23).
31. Kaip duobkasys, išvertęs naują duobę, grįžo Dryža namo su kastuvu ant pečių (23).
32. – Dabar tai visus prašau paragauti (24).
33. Tik matysiu, ar nepasigesi šilto? – atsakė senoji Dryžienė, susimetusi į kuprelę kaip jerubė (24).
34. Užtataigi, – karštai šokosi vyrui pagalbon senoji, – kad buvo gadynė kita ir žmonės buvo dievobaimingi. Sunkiai dirbo ir sausu kėsnium dalijosi (24).
35. – O kur žmogus nupulsi? Visų laukia tėvynė – žemė (25).
36. – Kur čia negirdėsi, tėtusi? – kukeno tos, pasikniaubdamos į skreitus (25).
37. – Aš, dėde, pirtį, aš, – pasišoko vaikyktis (25).
38. – Kaip gaspadorius turėsi tvarkyti. Suprašysi kaimynus, susivadinsi draugus (25).
39. Klepetavo lanktis tarškėjo vytuvai – moterys metė audeklą į stakles (25).
40. Per daug šiandien sukarta, – galvojo senis (25).
41. Senatvė daro savo (26).
42. Stovi vyrai su kastuvais. Veriasi geležiniai vartai ir gaižiai girgžda surūdijusiais vyriais. Vyrai išmes duobę smėlyne, kad nuleistų jon mirusį (26).
43. Vis garsiau jie skamba, įsisiūbuoja gausti (26).
44. Ir varpininkas užsigulęs ant virvių. Jis sustoja, ir taip jie žiūri viens kitam į akis (26).
45. – Kas mirė, varpininke? (26).
46. – Juozapas Dryža iš Gružiškių. Pagirtas sąnarys mūsų parapijos (27).
47. Už durų kniaukė katė, sienoje varpėsi kandis. Kieme vamsėjo šuva (27).
48. Alus košiamas, – šnabždėjo Dryža, panėrė qotį ir persižegnojęs pakėlė prie lūpų. Jis laikė burnoje gurkšnį, netikėdamas, kad alus galėjo nusivadėti (28).
49. Blankus žiburys jo stambiai stovylą nutiesė ant sienos. Ji ten judėjo, krypavo, kaip užsidaręs slapybėje burtininkas (28).
50. Gaidys giedojo jau kažin kelintą kartą (28).
51. Tekanti saulė tavaravo akyse (28).
52. O mes nė nepajutom, kada pakilai (28).
53. – Sukošiau alų, sūnau (28).

54. *Bet jis neužmiršo pasakyti piemeniui, kad nuneštų koštuvų po qsojį Vaitiškiui ir Žlabiui – artimiausiems kaimynams, nes taip darydavo visados (28–29).*
55. *Trobos šiluma, kaip iš skieto išverstais ir iškedentais siūlais, perbraukė rankas (29).*
56. *Kas gi kitas taip moka paruošti virintą alų, kaip senoji? Nesigaili ji grietinės ir kiaušinio. Kaip ranka atima nuovargį, ir pagiriom nėra geresnio vaisto (29).*
57. *Gera, gera senoji (29).*
58. *Asla kaip tyrelio samanyne (30).*
59. *Kamaroje niūru. Ir slopu lyg tai bulvių rūsy (30).*
60. *Vėliau jis atpažino Roką. Jis tai tolo, tai visai pasilenkęs šnekino (30).*
61. *Saulė spigino beveik į pakaušį ir jis alpo nuo tvankos (30).*
62. – *Raminkis, tėviukai. Tamsta ne juokais sergi...(30).*
63. – *Tik neužmiršk, vaike, kaip kalbėjom (31).*
64. – *Ar išpildysi, sūnau? (31).*
65. – *Tamstos valia, tėtusi (31).*
66. *Ką gi tas daktaras? Nedaug jis ir pasakė (31).*
67. *Ką tas ponpalaikis tauškia? Širdis. Senatvė. Kokia senatvė, jei dar vakar dirbo už du? (31).*
68. *Tuo pat metu Žlabys vežė kunigą (31).*
69. *Pas duris sukalbėję trumpą maldą, klūpojo sugniaužę kepures ir nuleidę galvas (31–32).*
70. *Degė seklyčioje žvakės, tvaskėjo sunešti žolynai ir gūsčiojo giesmė (32).*
71. *Kas jiems pasakė, kas senasis šeimnininkas, Juozapas Dryža, guli ant lentų? (32).*